

◀ Plzeňští Židé, shromáždění k deportaci do Terezína, leden 1942

„Už jsme tu jenom zítra“

„Už jsme tu jenom zítra a pozítří a pak – kdo ví, co bude pak. Dneska už odjel první transport ze Sokolovny. Pozejtří nastoupíme my jeho místo. Jak se mi bude po tobě, deníčku, stejskat!“ Tak končí zápisky Věrky Kohnové, dvanáctileté židovské dívky z Plzně, již nebylo dopřáno dál prožívat obyčejné holčičí starosti. Je to jeden z mála autentických záznamů smutného lidského osudu, jakých byly za války tisíce

➤ Mgr. Jiří Sankot

Jak vlastně vypadal svět židovské dívky v roce 1941? Obyčejný život, kde se nepsaly velké dějiny, které se do něj ale tragicky promítly?

Cesta vlakem

Je neděle 22. prosince 1941. Jako každý den jede z Nezvěstic k Rokycanům lokálka Mirošovka. Ve vagonu třetí třídy je před Vánoci poloprázdno. U okna sedí mladá dívka s taškou přitisknutou ke kabátu. Každou chvíli se vyplašeně rozhlédne. Naštěstí proti ní nikdo neseď a nemůže si proto všimnout, že taška zcela nezakryla žlutou hvězdu, kterou má přišitou na kabátu. Od září kvůli ní nejednou zažila pocit ponížení. Jmenuje se Hanka Kohnová. Ve vlaku nikdo jiný s židovskou hvězdou neseď. Židé směji totiž od října 1941 cestovat vlakem jen na zvláštní povolení úřadů. Hanka je do-

stala před několika dny, aby mohla jezdit pracovat do továrny v Horní Bříze. Je jedinou z rodiny, kdo smí vlakem jezdit.

Lokálka dovezla Hanku do Mirošova, odkud vyrazila pěšky po silnici do 4 kilometry vzdáleného Dobříva. Šla rychle, a pokud zahlédla auto nebo chodce, jaksi samozřejmě brala tašku do náruče, aby zakryla žlutou hvězdu. V okolních lesích byl německý vojenský výcvikový prostor a náladu na hloupé poznámky rozhodně neměla.

„Teta“ Kalivodová

V Dobřívě žili Marie a Jaromír Kalivodovi, mladí manželé, vlastenci a sokolové. Hanka a její mladší sestra Věrka je považovali za druhé rodiče. „Teta“ Marie byla o deset let starší než Hanka a velmi si spolu rozuměly. Hančinu maminku Melanii, která byla o dvacet let starší

než „teta“ Kalivodová, pojilo s Marií silné přátelství. Kohnovi a Kalivodovi sdíleli po desetiletí svá tajemství, radosti i trápení. Marie několikrát potratila a nemohla mít vlastní děti. Ráda se proto o Hanku a Věrku starala. Teď za války, když rodinu Kohnových začalo drtit soukolí holocaustu, se snažili Marie s Jaromírem poskytnout jim zázemí, ve kterém občas zapomenou na krutosti okolního světa.

Kalivodovi žili ve vile s velkou zahradou, dělali zde domovníky známému pražskému lékaři Františku Neuwirtovi. Hanka přidala

✓ Hanka Kohnová a Marie Kalivodová (vpravo)

▲ **Melanie Kohnová**
jako sedmnáctiletá
dívka

do kroku, jen aby už mohla zmizet za brankou do zahrady. Bylo to poprvé, co přijela sama, jindy sem jezdila celá rodina. Nastaly ale zlé časy. Hančina maminka je těžce snášela, s uplakanýma očima chodila ustaraně po bytě a marně se snažila obavy z budoucnosti ukrýt alespoň před dvanáctiletou Věrou.

Věrka jako by naštěstí vůbec nic nechápala. Ve všech změnách, které Židům okupační režim připravil, viděla dobrodružství. Židovskou

hvězdou na kabátě se nijak netrápila a běhala s kamarády po Plzni. Velký byt Kohnových v plzeňské Koperníkově ulici již pár měsíců připomínal skladiště. Na příkaz úřadů zde žilo několik židovských rodin, ale Věrce to vůbec nevadilo. Se všemi se rychle skamarádila. Aby všechny ty převratné změny zaznamenala, začala si na konci léta psát deník. Každou volnou chvíli otevírala zápisník v hnědých kožených deskách a psala si události, z nichž je patrný nezdolný optimismus.

Langerovy děti

Melanie Kohnová se narodila v Dobřívě 10. dubna 1892 do rodiny Davida Langer, bývalého židovského učitele. Její otec se pokoušel vést v Dobřívě trafik a obchod, avšak neúspěšně. Proto živnost v roce 1913 prodal a odstěhoval se s rodinou do Plzně, Melanie bylo tehdy 21 let. Krátce předtím se ve vsi

místnímu kováři Františku Poncarovi a jeho ženě Anně narodila dcera Marie. Podle tradovaných domněnek, které již není možné ověřit, byl jejím skutečným otcem David Langer. V tom případě by Marie a Melanie byly nevlastní sestry. To by vysvětlovalo, proč měla Marie k Melanie a jejím dcerám tak blízko...

Marie Kalivodová objala mezi dveřmi Neuwirthovy vily Hanku a vtáhla ji do domu, kterým se rozlévalo příjemné teplo a vůně vánočního cukroví. Přestože se přiděly pochutin k pečení cukroví tenčily, nedala se teta Kalivodová zahanbit. Věděla, jak ráda má Hanka cukroví. U Kohnových se na Vánoce cukroví nepeklo, ale děti měly od maminky slíbeno, že o svátcích upeče vánočku a uvaří kakao. Především Věra se nemohla dočkat. Však ten okamžik zapsala do svého deníčku. Pojďme se s jejím deníkem seznámit.

Starosti malé slečny

Devadesát stránek je popsáno úhledným písmem. Děvče, které mělo starost především o kluky, hry a školu, trávilo většinu dne mimo domov. Bohužel, v roce 1941 již měla Věra velice omezený prostor pro své bezstarostné hry. Protože se volnost pohybu stále zmenšovala, vložili se do organizování volného času děti i učitelé. S cílem zachovat pocit normálního života. V létě, od července do září 1941, byla výuka spojená s výpravou na „rybník“. Byl to dnešní Třemošenský rybník v Bolevci, tehdy jediné povolené koupaliště pro Židy v Plzni. Tomuto rybníku se proto dříve říkalo „Židovák“, ještě dříve se nazýval „Dobytčí“, protože se zde koupal dobytek.

V hezkých dnech léta a podzimu 1941 si chodila Věra s kamarády hrát na louky v blízkosti Lochotína. Bývalo tu plno dětí. Dámy sem chodily venčit své psy a židovské děti často škemraly, zda by se s nimi nemohly proběhnout – Židé v té době již neměli dovoleno chovat domácí zvířata. Jindy, když nebylo počasí na velké výlety, brouzdala Věra s kamarádkami po centru Plzně a prohledávala průjezdy starých domů. Když nebylo možné kvůli počasí vystrčit nos z domu, hrála se například „foukan-da“: na stůl se položil lehký míček, do kterého každý foukal a snažil se dát gól. Jindy si děti vyráběly peníze pro hru „monopoly“ nebo tvořily loutky.

▲ **Transport do Terezína**, Židé odcházejí z plzeňské sokolovny, leden 1942

Věrčiným třídním učitelem byl mladý kantor Petr Šmolka. Pro děti se snažil organizovat nejen výuku, ale i řadu mimoškolních činností. Věra ale mimoděk v deníku dokazuje, jak chaotické poměry tehdy panovaly a jak marným bojem proti větrným mlýnům tehdy všechna snaha židovských učitelů byla. Čas na výuku se stále krátil. Probíhala v bytech samotných žáků. Protože byt Kohnových byl velký, setkávali se tu žáci častěji.

Místo výuky trávily děti mnoho času na rabinátě ve Smetanových sadech. V září pomáhaly při distribuci židovských žlutých „odznaků“ a podílely se také na registraci Židů před transporty. Buď přímo po Plzni roznášely „lístky“ a na kolech je rozvážely do okolních vesnic, nebo pomáhaly při hlídání dětí na rabinátě.

Výlet na hřbitov

K organizaci protizidovských opatření byly využívány i uznávané židovské osobnosti, v Plzni například architekt Leo Meisl. V roce 1940 jej pověřili, aby obcházel byty plzeňských židovských rodin a přeměřoval je. Na základě výsledků jeho měření bylo každé židovské rodině určeno, kam se nastěhuje. Začalo tak už zmiňované sestěhování židovských rodin. Uvolněné byty byly vydezinfikovány a předány k užívání buď Němcům, nebo českým vlnařům a kolaborantům. První německá rodina se do Koperníkovy 43 nastěhovala již v září 1941 – tedy v době, kdy zde ještě žili Kohnovi.

Na základě Meislových měření se byt Kohnových ukázal jako příliš velký pro jednu čtyřčlennou rodinu. Proto k nim během roku 1941 byly nastěhovány rodiny Steinerových a Stránských. Podobným způsobem se dům v zaplnil i dalšími židovskými rodinami. Kohnovým zbyly dva pokoje, zpola zaplněné nábytkem. Zatímco maminka byla nešťastná a nervózní, bezelstná

Věra v uprázdněných pokojích metala kozelce. Podle všeho se rodiny v jednom bytě velmi spřátelily a svátečně vyrazily i na procházky. Kam však mohli Židé na sklonku roku 1941 chodit, aby se vyhuli potupnému setkávání s „árijským“ obyvatelstvem? Věra v deníku zmiňuje například hřbitov. Ten se dodnes nachází spolu s ústředním hřbitovem na pražské výpadovce z Plzně, poblíž obchodního centra TESCO. Přestože ke hřbitovům vedla od dubna 1941 nová trolejbusová linka, Židé ji nesměli využívat, a tak byla cesta ke hrobu dědečka a babičky Langerových vítaným výletem na celé odpoledne.

Malé zázraky

Věru v domě navštěvovala spousta kamarádů z okolí. Na dohled, v přízemí jiného domu v Koperníkově ulici, žila například její sestřenice Eda Kohnová. Věrka se kamarádila i s Hanušem Honzíkem Treichlingerem. Tento sirotek byl o pět měsíců starší než Věra a žil v plzeňské Sedláčkově ulici. Ujali se ho Blochovi, rodina jeho tety. Honzík se proslavil později v Terezíně jako flašinetář Brun-

setkali s Kalivodovými, aby jim předali věci, o které by neradi během transportu přišli. Věrka pečlivě vyřizla ze svého deníčku první stránku. Co na ní bylo, se již nedozvíme. Se slzami v očích podala deníček Marii Kalivodové. Stačila jej dopsat do poslední stránky. Je to jediná věc, kterou po sobě zanechala. Do Terezína si nejspíš odvezla všechny své fotografie. Nemáme tak jedinou její podobenko, víme jen, že měla dlouhé černé vlasy a tmavé oči jako Hanka.

Kohnovi odjeli z Plzně do Terezína druhým transportem. Měl označení S a Plzeň opustil 22. ledna 1942. Několik nocí před odjezdem již nespali doma v Koperníkově ulici, ale namačkali na zemi v sokolovně ve Štruncových sadech, kde bylo shromaždiště deporto-

► Židé procházejí Bohušovicemi směrem do Terezína a terezínského ghetta

dvacet let. U knihovny Marie Kalivodové stojí dvanáctiletá Jana, Mariina neteř, kterou adoptovala. Dívčin zvědavý pohled upoutává malý deníček v kožených deskách. Vytahuje ho z knihovny a začítá se do úhledného dětského písma. Čte jej znovu a znovu. A nechápe.

Snad právě zvědavost malé Jany u paní Kalivodové probudila starou bolest. Jen tak si lze vysvětlit, proč se jej rozhodla nakonec zbavit. V roce 1967

Napětí rostlo a bezstarostnost se vytratila i z Věrčina deníčku. **Objevilo se nové slovo: transport**

dibár ve stejnojmenné dětské opeře. V roce 1944 zahynul. Zmizela i celá rodina Blochova, s výjimkou Honzíkovy o tři roky staršího nevlastního bratra Jirky, který dnes žije v Izraeli.

Tu a tam se v rodině Kohnových odehrál nějaký malý zázrak. V době, kdy Židé byli bez uvedení důvodu vypovídaní ze zaměstnání a končili jako námezdní síly při odklizení sněhu, Věrčin tatínek Otakar si stále držel práci prokuristy ve firmě Teller. Pracoval od osmi do tří hodin odpoledne a Věra mu denně do práce nosila oběd. „Slečny“ ve firmě jí občas daly nějakou práci a ona pomáhala. To, že také Hanka získala počátkem prosince práci v Horní Bříze a dostala povolení jezdit vlakem, již víme.

Nové slovo: transport

Protože vánoční svátky byly v rodině Kohnových téměř všedními dny, přeneseme se do ledna 1942. Napětí rostlo a bezstarostnost se vytratila i z Věrčina deníčku. Objevilo se nové slovo: transport. Devět zlověstných písmen, jejichž význam dosud malé děvče neznalo. Věra se před deportací nechala vyfotografovat a ostříhat. Kohnovi se také naposledy

vaných Židů. Cesta do Terezína vedla z plzeňského nákladového nádraží (dnes zde stojí Hornbach), v osobních vagoncích a pod silnou vojenskou stráž trvala dlouhé dva dny. Konečná byla v Bohušovicích. Odsud všichni pokračovali pěšky, každý s nákladem až 50 kg, do Terezína, vzdáleného několik kilometrů. Již v březnu ale Kohnovi pokračovali do polské Izbice, kde byli všichni po příjezdu pravděpodobně zastřeleni. Během putování Melanie ještě napsala Marii Kalivodové. Ta odeslala rodině balíček kamsi do Štětína, ale nedostala žádnou odpověď.

Těžko si dokážeme představit prázdnotu a nejistotu, kterou po deportaci Kohnových cítila Marie Kalivodová. Marně doufala, že s koncem války celý příběh šťastně skončí, a s nadějí uchovávala věci, které chtěla Kohnovým vrátit. Občas na stůl vyložila fotografie, které jí ztracenou rodinu připomínaly. Přišel máj 1945, ale Kohnovi se už nevrátili. Nikdo nepřežil.

Druhý život deníčku

Píše se rok 1961. Od doby, kdy si Věrka Kohnová psala deníček, uplynulo

přišel do Dobříva nový kněz jednoty bratrské pan Miroslav Matouš. Člověk, který byl zkoušen vrtochy komunistického režimu a kterému v patách slídili příslušníci StB. Ten od paní Kalivodové deníček převzal. Marie Kalivodová zemřela v roce 1992. Ani pana Matouše ale deníček nenechal klidným, aby neupadl v úplné zapomnění, dal jej v roce 2006 vydat v jednom malém středočeském nakladatelství. Samotný deník pak putoval do Židovského muzea v Praze, kde je dodnes. ◀

► Děti z terezínského opery Brundibár, uprostřed Věrčin kamarád Honza Treichlinger jako flašinetář

Z deníku Věrky K.

Zápisky Věrky Kohnové zaznamenávají dění v posledních dnech před transportem plzeňských Židů do Terezína tak, jak je prožívala dvanáctiletá dívka, která nemohla tušit, co přijde. Až na malé výjimky psala spisovně, bez chyb a krasopisně. Její zápisky přetiskujeme do písmene tak, jak si je vedla

► Dívka na kole by mohla být Věrka Kohnová

9. prosince 1941

Zrovna jsem přišla ze školy. Je 12 hodin a v 1 hodinu máme bejt na rabinátě. Možná, že tam nebudeme nic dělat,

19. prosince

Ten rabín je blbej! On nás zapsal do třídnice. My jsme dnes měli do ½ 12 školy a od té samé doby náboženství. Přišli jsme tedy o 12 minut pozdě. Rabín nás, děvčata (kluci přišli správně, protože utíkali), zapsal do třídnice (...) Prej z toho bude pěkná polízanice.

V pondělí u nás bude mít

školu II. d. Je to: Lilly Hanschildová, Emil a obě Margit. Bude u nás ten kroužek proto, že

„Já tomu nemůžu věřit. **My už vůbec nebudeme mít školu**“

možná, že budem něco roznášet. Ve škole jsem dneska hrozně zkopala němčinu. Neumněla jsem Schilera a všichni mi špatně napovídali.

12. prosince

Jé, to je novina! Já budu chodit do rytmiky. Eva totiž se tam nechala především zapsat. Dnes přišla k nám a ptala se maminky, jestli by mi tam taky nechala chodit. Maminka svolila, tak jsem se hned šla zeptat, kdy a jak mám chodit. Bohužel, paní Svobodová (tak se ta učitelka jmenuje) nebyla doma. Mám tam přijít v pondělí. Už se nemůžu dočkat.

Dnes byla Hanka poprvé v té Horní Bříze. Moc se jí to tam líbilo.

u nás může bejt škola jen odpoledne. Už se na to těším. Já se teď hrozně učím. Nejhorší je to se zeměpisem, chemií a němčinou.

23. prosince

Tak tyhle dva dni byla u nás II. d. Je s nima hrozná psina. Obyčejně se zúčastním jejich vyučování. Když něco neumím, tak to řeknu za ně.

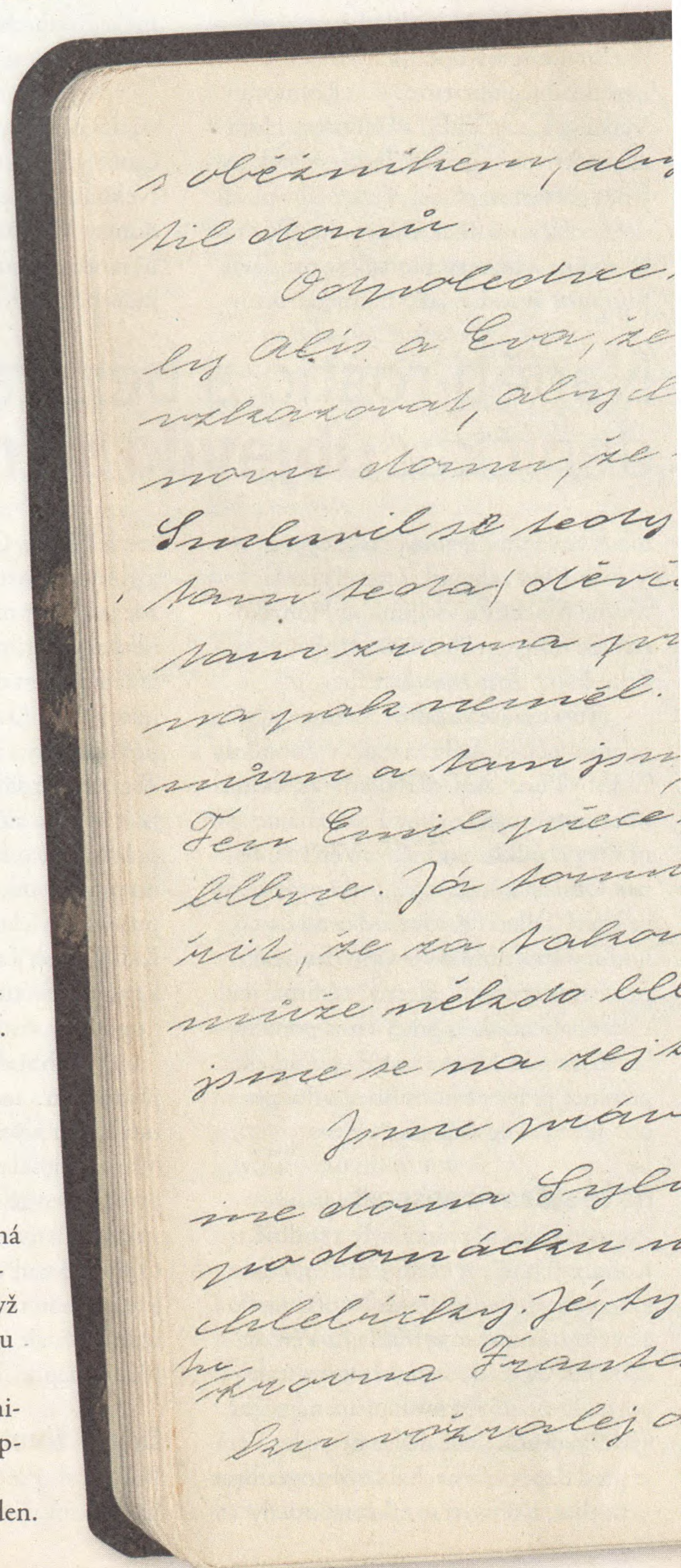
Smluvili jsme se s Emilem, že zejtra přijdem k Epsteinům. Jsou teď svátky. Máme prázdnou skoro tejdén.

25. prosince

Dneska byl úžasný den. Odpoledne jsme byli všichni u nás. Byli to: Alis, Eva, Emil, Dolfi, Irena. Maminka nám udělala kakao a dala nám vánočky. Nejdřív jsme hráli, Emil a já, na harmoniky. Pak přišel Pepík Sabatů. Hráli jsme na mrkanou. Bylo to hrozně hezký.

28. prosince

Dnes je neděle. (...) Asi v ½ 6 přišel Emil. Přines si s sebou svůj deník, který si začal nedávno psát. Napsal tam, že blbne za hezkou, chytrou dívkou, která má černý vlasy a oči. Domnívám se, že to jsem já, protože Emil nezná žádnou jinou dívku s černými vlasy. Pak tam napsal za sebou několik lidí podle

toho, jak je má rád. Nejprvnější napsal teda rodiče, ale hned potom mně. (...) Mám z toho velkou radost. Zejtra máme zase už školu a já se tak bojím zeměpisu a chemie.

29. prosince

Tak to dopadlo ve škole moc dobře. Ze zeměpisu jsem zkoušená nebyla, ale na druhý týden píšeme test. Z chemie jsem byla, ale uměla jsem a dostala jednotku. (...)

31. prosince

To je úžasný. Školu budeme mít až v pondělí a teď je teprve středa. Měli jsme jen jednu hodinu vyučování, a to

počty. Pak přišel nákej kluk s oběžníkem, aby nás Körper pustil domů. *Dále viz reprodukci.*

3. ledna 1942

Já tomu nemůžu věřit. My už vůbec nebudeme mít školu. Na obci mají učitelé moc práce. Možná, že až to trochu přestane, budeme mít školu znovu, možná že už vůbec ne. (...)

6. ledna

Já jsem ještě celá udivená. Napíšu to všechno popořadě. V poledne mi řekl Franta Steinerů, který je teď celý den na rabinátě, neboť tam mají moc práce,

abych tam ve 2 h. přišla. Šla jsem tam. Bylo tam ještě několik dětí. Rozdali nám tam takové listy, které jsme měli roznést různým lidem. Jednalo se o to, aby tito lidé přišli dnes v 6 h. na rabinát, kde dostanou další rozkazy. Obec potřebuje mnoho lidí k práci tam, a proto zřídila pomocnou službu. Ti lidé, kterým jsme ty listy dali, jsou zařazeni do té služby. Jsou to však samí velký lidé. Nejlepší teda na tom je, že Fréda Kohnů odnes ten samý list mně. Představ si, deničku, mně! Šla jsem se na rabinát zeptat, jestli to není mýlka. Prej ne a zejtra ráno v 8 h. tam mám být. Židi mají někam ject (asi do

... Körper pustil domů.

... 5 h. rabinát přišel.

... mě nechala.

... přišla k Ego.

... má hodinu.

... jsem.

... a (slyš) a Emil

... el. Hoosim a Ego.

... jsme k Ego.

... hráli kvarteto.

... na mramor jen

... omi vě-

... ošklivou

... Lenevili

...

... večeři. Slavi-

... Měli jsme

... olázení

... bajr! Teď je

... Steinerů. Je krás-

... krásný

... myslí. Pořád se směje a myslí. Za chvíli přijde i se Steinerů k Spánkejm a Samm budeme slavit Sylvestra. Je to krásná krásná beseda a veselí.

Tak nashledanou
v příštím roce, deničku!
Co si budete ode dneška na noh? Bůhví!

1. ledna 1942.

Dnes bylo zase krásné odpoledne. Byli jsme všichni v Ego Steinerů. Hráli jsme Samm kvarteto, ale většina jsme neotělali. Musela jsem být 5 h. doma. Když jsem šla domů, seděli se kluci a šli slyš. Před domem na mě dva čekali a šli se mramor.

kolovny a po několika dnech rovnou na dráhu. Budu se s tebou, deníčku, muset rozloučit. Vezmeme si s sebou jen nejdůležitější věci. Jsem už beztak u konce deníku. Chtěla jsem si pořídit druhý deník. Takhle to ovšem nejde. Je mi to dost líto.

10. ledna

To je fajn! Emil i Dolfi jedou taky v II. transportu. Aspoň pojedeme spolu.

Na rabinátě je teď hrozně práce.

Jsem tam od 8 h. ráno, přijdu v 1/2 1 a v 1 už zase jdu. Vracím se před 7 h. Někdy jsem s těma dětma, ale nejčastěji roznáším

listiny a vyřizují různé vzkazy. Dnes jsem všelijak řadila kopírovací papíry k obyčejným papírům, aby se mohlo hned kopírovat. S Aliskou už se teď nescházíme. Chudák, popozejtří už jede; totiž jde do Sokolovny, kde bude očekávat odjezd. Alis je jediná z I. transportu z nás, jak jsme spolu poslední dobu chodili.

12. ledna

Na včerejší den do smrti nezapomenu.

Za jedno: byla to poslední neděle, co jsem doma. A za druhé: tolik jako včera jsem se ještě nikdy nenaplakala. Mamin-

ka pláče pořád a je tak hrozně smutná a vše vidí černě. Já pláču s maminkou, protože je mě jí líto a Hanka pláče taky. Ty nejnnutnější věci si sbalujeme, a sice každý zvlášť, protože tam nebudeme dohromady.

Dnes jsem se byla rozloučit s Irenou a Alis. Ty už jedou zejtra ráno v 9 h. Musela jsem Alisce slíbit, že ji zejtra půjdu k Sokolovně doprovodit.

Odpoledne poslali mě a Evu z pomocné služby k jednomu lidem pomáhat balit. Byly jsme tam tedy. Jedli jsme tam višňovej kompot a mandle.

Poslední záznam viz reprodukce. ◀

chtěla ostříhat vlasy. Měla jsem velmi dlouhé vlasy až do polovice zad, svázané v zadu dvěma špičkami. Teď je mám krátké. Také jsem se nikdy nechala fotografovat. Fotografii už veřejně dlouho nejdu.

Pro Pana Boha, já už jsem na konci členství. No, už bych to nemohla moc psát. Už jsem si jenom kila a polovinu a pak dovi, co bude pak. Dneska už odjel první transport ze Sokolovny. Popozejtří nastoupíme my jako místo. Jak se mi bude po kole, deníčku, stejškat! To jsem si věru nemyslela, když jsem vstoupila do koncentračního tábora psát své zážitky, že takhle smutně skončím. Nechtěla jsem sice ten svůj rok mnohé překontrolovat, ale jak ráda bych takhle skončila.

S Bohem, můj deníčku!

S Bohem!